

Prognóza rozvoja vedy a výskumu v oblasti sídelného a regionálneho rozvoja Slovenska do roku 2015

P. Gajdoš: Prognosis of the Development of Science and Research in Settlement and Regional Planning in Slovakia up to 2015. Život. Prostr., Vol. 39, No. 5, 235 – 240, 2005.

The contribution presents the conclusions of the prognosis of development of science and research in settlement and regional development in Slovakia up to 2015. The prognosis is prepared by the methodology of Technology Foresight. It explains the state of settlement-regional development of the Slovak Republic, as well as the input of science and research into this development. It describes the competence of science, especially of basic research, to react to actual problems in this field from personnel, infrastructural and institutional viewpoints. It elucidates the new trends of settlement-regional development and social-spatial needs of information society. In this context, research priorities are proposed that correspond with the new developmental trends, as well as the needs to solve the problems of settlements and regions in Slovakia.

Pozícia sídelného a regionálneho rozvoja v rámci prognózy vývoja spoločnosti i vedy a výskumu je špecifická (i keď často obchádzaná), nakoľko ho formujú priestorové (organizačné) štruktúry krajiny a spoločnosti, ktoré vytvárajú civilizačné podmienky každodenného života ľudí. Je to veľmi široká problematika, ktorá má viac problémových a významových vrstiev a je predmetom záujmu viacerých vedných disciplín. V tomto príspevku sa pokúsime prezentovať časť rozsiahleho materiálu, vypracovaného v rámci riešenia štátneho programu *Prognóza rozvoja a využívania vedy a techniky na Slovensku do roku 2015*. Sústreďme sa na systémové a vecné priority. Prognóza nemohla obsiahnuť celú šírku výskumu v oblasti sídelného a regionálneho rozvoja, nakoľko jeho výskumná základňa je značne diferencovaná inštitucionálne, ako aj charakterom a výskumnou orientáciou týchto inštitúcií. Preto sa koncentruje predovšetkým na oblasť základného výskumu, najmä na tú časť, ktorá má interdisciplinárnejší a systematickejší charakter.

Špecifiká sídelno-regionálnej situácie Slovenska a jej výskumnej reflexie

Naša krajina je v súčasnosti poznačená stretmi historických megatrendov v sídelno-regionálnej situácii

a ich vplyvom na rozvoj spoločnosti, ale aj vedy a techniky. V 20. storočí sa to prejavilo omeškávaním dominantného trendu industrializácie a s ňou spojenej urbanizácie, dominantného trendu modernizácie, v súčasnosti omeškávaním dominantného trendu informatizácie a budovania informačnej a poznatkovo orientovanej spoločnosti. Tieto fakty nemožno obísť, ak chceme pochopiť príčiny viacerých zložitostí našej súčasnej sociálnej, ekonomickej, kultúrnej, civilizačnej i sociálno-priestorovej situácie.

Prognózovanie v oblasti sídelného a regionálneho rozvoja musí vychádzať zo zohľadňovania špecifik osídlenia Slovenska (základného priestorového rámca rozvoja spoločnosti), ktoré je výsledkom historického vývoja a charakterizuje ho hustá sídelná štruktúra s vysokým zastúpením menších sídel dedinského charakteru. V týchto sídlach žije takmer polovica obyvateľov SR. Treba tiež rešpektovať skutočnosť, že táto oblasť je značne rezistentná voči rýchlym zmenám. Špecifiká sídelno-regionálnej oblasti, ktoré sú relevantné aj v kontexte navrhovaných systémových a vecných priorít prognózy, spočívajú nielen v zložitosti a veľkej šírke záberu (sídelná, regionálna i celoštátna úroveň), ale aj vo vedeckovýskumnom, a hlavne inštitucionálnom pokrytí tejto problematiky, ktorá je odvetvovo

(sektorovo) značne rozptýlená a gestovaná viacerými ministerstvami (Ministerstvom výstavby a regionálneho rozvoja SR, Ministerstvom životného prostredia SR, Ministerstvom pôdohospodárstva SR a Ministerstvom hospodárstva SR), a preto je poznačená rezortnými prístupmi. Zotrvačnosťou tu pôsobí aj celý rad faktorov v ekonomickej, sociokultúrnej a duchovnej oblasti. Súčasne vznikajú nové trendy a tendencie, zmeny vo vlastníckych vzťahoch, prenos kompetencií zo štátnej správy na samosprávu, zvyšovanie participácie verejnosti na rozhodovacích procesoch, čo zároveň ovplyvňuje transformáciu spoločnosti a jej súčasnú sídelno-regionálnu situáciu. Táto vlastnosť priestorových štruktúr naráža už v súčasnosti a aj v prognózovanom období bude výrazne narážať na potrebu rýchleho uplatňovania inovácií, schopnosti rýchlejšie adaptácie na prebiehajúce zmeny i potrebu výraznejšieho budovania (prejavenia sa) informačnej spoločnosti.

Inovácie – jeden z významných faktorov dynamizácie spoločnosti – majú významnú priestorovú dimenziu. Vznikajú nové kritériá a požiadavky aj na sídelný a regionálny vývoj, ale pripravenosť sídel a regiónov SR na túto stratégiu vývoja je pomerne nízka. Dispozície sídelných typov a regiónov sú väčšinou značne obmedzené, či už ide o ich sociálny a znalostný kapitál, alebo infraštruktúrne dispozície atď. Na druhej strane, ani veda a technika zatiaľ neprispievajú k sídelnému a regionálnemu rozvoju takou mierou, aká je potrebná na ich smerovanie v intenciách nových rozvojových trendov. Je to značný hendikep rozvoja inovácií a informačnej spoločnosti, ako aj regionálneho rozvoja.

V osídlení Slovenska sa budú v prognózovanom období premietiť dôsledky civilizacyjnych vplyvov, už pôsobiacich, i tých, ktorým bude SR v sledovanom období vystavená. Napriek tomu, že tieto zmeny budú pôsobiť selektívne, regionálne diferencovane, možno očakávať, že ich dynamika, aj keď bude diferencovaná, zasiahne prakticky celú sídelnú štruktúru. Lepšie predpoklady majú zatiaľ veľké mestské centrá regiónov, avšak na to, aby plnili inovačnú funkciu, budú musieť vstupovať do širšej i nadnárodnej kooperácie. Podstatná bude dostupnosť a využiteľnosť informácií, pričom do hry budú vstupovať aj ďalšie faktory – sociálna a politická klíma, kvalita životného prostredia, ekonomický a ľudský potenciál atď. Veľkosť, resp. administratívno-správny význam sídla nemusi byť rozhodujúci. Najväčší inovačný potenciál má v súčasnosti Bratislava, významný bude aj v aglomeráciách so sídlami vysokých škôl a vedeckých inštitúcií.

Východiskový stav sídelno-regionálneho rozvoja i jeho výskumná reflexia a efektívnosť vstupov zo strany vedy a výskumu sú zložité a prevažne nepriaznivé. Na jednej strane je množstvo problémov na úrovni sídel i regiónov, na druhej strane je malý záujem o využívanie poznatkov vedy a výskumu na riešenie problémov.

Vstupom SR do EÚ sa podstatne zmenili podmienky sídelného a regionálneho rozvoja, ale zároveň i podmienky jeho vedeckého výskumu. Mení sa situácia samotného výskumu i jeho poznávacie pole (jeho teritoriálny rozsah sa obohacuje o sídelné a regionálne disparity v európskom kontexte, ale aj o priestorovú dimenziu konvergenencie, integrácie a interdependencie atď.).

Dispozície vedy a výskumu orientovaného na sídelno-regionálny rozvoj

Disponibilita vedy a výskumu orientovaného na sídelno-regionálny rozvoj je v podmienkach SR zložitá. Neexistuje inštitúcia, ktorá by sa ako celok programovo zaoberala touto problematikou, ale celý rad inštitucionálnych subjektov sa viac či menej (popri inom zameraní) venuje aj niektorým otázkam regionálneho rozvoja, resp. otázkam, ktoré môžu mať naň dosah.

• *Základný výskum* sa realizuje na univerzitách, najmä na Fakulte architektúry STU, Prírodovedeckej fakulte UK a Ekonomickej univerzite, ako aj na niekoľkých pracoviskách SAV, hlavne v Sociologickom a Geografickom ústave. Vzhľadom na úlohy, ktoré treba riešiť, je táto inštitucionálna základňa poddimen-

zovaná. Pritom ide o problematiku, ktorá predpokladá takmer detailnú analytickú znalosť spoločenského kontextu, mimoriadnu metodologickú kultúru, skúsenosť a invenciu. Problematika sa rieši v rámci vedných disciplín, ktorých predmet bádania má bezprostredne priestorovú dimenziu.

- **Aplikovaný výskum** presunul ťažisko z rezortných inštitúcií na súkromné, ziskové, ale sú tu aj mimovládne neziskové organizácie, ktoré reagujú na dopyt hospodárskej a spoločenskej praxe. Niektoré sú typu think-tank, väčšina ich aktivít však nemá charakter aplikovaného výskumu.

Možnosti prepojenia základného a aplikovaného výskumu sú na jednej strane ovplyvnené rozdrobenosťou, na druhej strane nízkymi kapacitami výskumu.

Potenciál základného výskumu v sídelno-regionálnej oblasti je rozdielny, ak zohľadňujeme jeho kvantitatívne a kvalitatívne možnosti. Kvantifikovať ľudské zdroje je zložité, pretože inštitucionálna zakotvenosť i zapojenie do riešenia problematiky je značne diferencované. Avšak ich počet je vzhľadom na obsahovú bohatosť, mnohodomenzionálnosť a štruktúrovanosť, ako aj na rozsah problémov nedostatočný, najmä ak nie sú skoorinované. Až v poslednom období sa vytvorili výskumné tímy s komplexnejším multidisciplinárnym prístupom.

Kvalitatívna disponibilita ľudských zdrojov pôsobiacich v základnom výskume je porovnateľná s podobnými inštitúciami v EÚ. Výskumný potenciál charakterizuje dobrá informovanosť o nových koncepciách, teoretických či metodologických prístupoch a disponibilita medzinárodne uznávaných odborníkov.

K *dobrym predpokladom* patrí interdisciplinárne založený vedecký výskum koncentrovaný na vysokoškolských a akademických pracoviskách, ktorý disponuje rozsiahlymi poznatkami a znalosťami o špecifikách sídelno-regionálnej situácie Slovenska, ale aj medzinárodne uznávaným know-how. Patria sem aj osobnostne založené siete spolupráce medzi vysokými školami a akadémiou vied (koordinácia projektov, ako aj tesné väzby vedy a výskumu na vzdelávanie a prax).

Medzi *problémy a bariéry* rozvoja vedy a výskumu v tejto oblasti možno zaradiť najmä jeho nedostatočné finančné zabezpečenie (predovšetkým cez grantové agentúry VEGA a KEGA) i roztrieštenosť pridelovaných prostriedkov. Problémom je aj značná redukcia vedecovýskumnej základne (vzhľadom na rozsah problémov je poddimenzovaná), ale aj malý a stále sa redukujúci inovačný potenciál regiónov SR. Chýba výskumná infraštruktúra a koordinácia vedecovýskumných pracovísk, čo súvisí aj s nejasnosťou priorít a stratégií rozvoja vedy a výskumu spolu s pretrvávajúcím rezortným prístupom k problematike sídelno-regionálneho rozvoja zo strany orgánov štátnej správy.

Potreba nových prístupov a nových priorít

Začiatok 21. storočia spojený so vstupom SR do EÚ naliehavo nastoľuje potrebu intenzívnejšie vytvárať podmienky na rozvoj informačnej spoločnosti, aby sa zaostávanie v tejto oblasti nezväčšovalo. Treba rozhodnúť, kam budú smerovať naše zdroje a ich potenciál. S tým súvisí zvažovanie, aké hodnoty uprednostníť, kam nasmerovať priority, a pritom rozhodovať s veľkou zodpovednosťou o budúcom vývoji spoločnosti. Prvý variant preferuje urýchlené dokončenie modernizácií industriálneho charakteru, s pomalším vytváraním podmienok informačnej modernizácie. Druhý variant je opačný – uprednostňuje urýchlené vytváranie podmienok informačnej modernizácie s pomalším dokončovaním modernizácie industriálneho charakteru. Relevantné poznatky k tomu, pre ktorú verziu sa rozhodnúť, by mali priniesť práve prognózy.

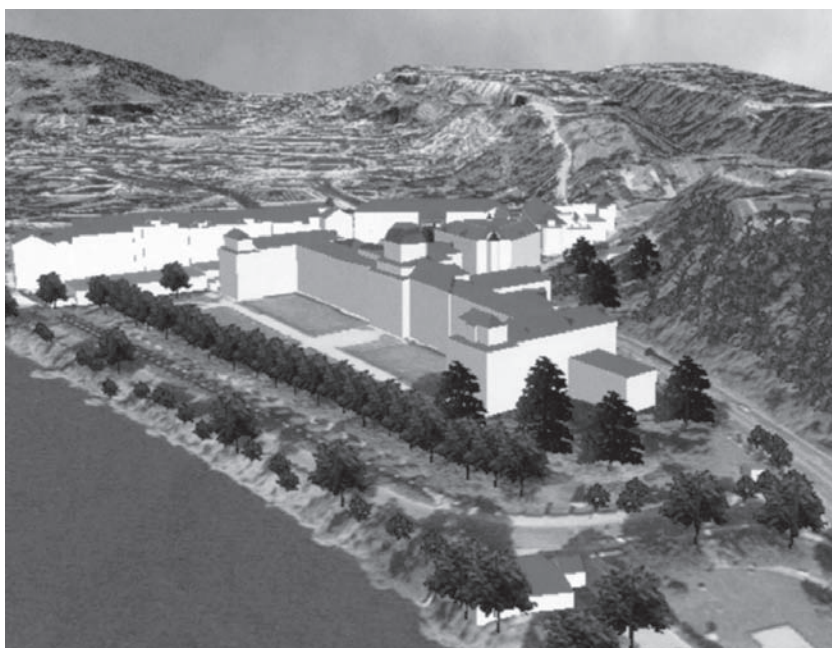
S procesom premeny spoločnosti na informačnú súvisia aj zvýšené nároky na vzdelanie a rast intelektu, ale aj nárast problémov s uspokojovaním dopytu po kvalifikovanej pracovnej sile. Ekonomický rozvoj a zvyšovanie konkurencieschopnosti regiónov sa bude čoraz viac opierať o inovácie a kvalitné ľudské zdroje. Práve rozvoj ľudských zdrojov bude významným (dokonca prioritným) faktorom dynamizácie spoločnosti i jej priestorových štruktúr. Zvýšia sa požiadavky na znalosti, zručnosť i sociokultúrne kvality ľudského kapitálu, na jeho kreatívnu i implementačnú stránku (pre znalostnú ekonomiku) a väčší dôraz sa bude klásť na sociálne hodnoty (kultúrnosť, etiku a pod.).

Vzdelanie sa stáva nezameniteľnou hodnotou budúcnosti. V našich podmienkach sa ešte stále nedeceňuje skutočnosť, že vo vyspelých ekonomikách sa sociokultúrne vlastnosti ľudského kapitálu už stali dôležitým faktorom ekonomického rozvoja a sociokultúrne prostredie dôležitým faktorom sídelného a regionálneho rozvoja.

Vo vzťahu k sídelnému a regionálnemu rozvoju bude treba vytvárať podmienky na jeho kultiváciu a efektívne zapojenie do rozvoja spoločnosti. Stúpajú nároky na kvalitu životného, socioekonomického a sociokultúrneho prostredia ako podmienky života ľudí. Želaný vývoj bude smerovať k napĺňaniu strategického cieľa – zvyšovaniu konkurencieschopnosti regiónov a kvality života ich obyvateľov a k vytváraniu rovnocenných životných podmienok a možností pre obyvateľstvo žijúce v rôznych regiónoch a sídelných typoch.

Nové požiadavky na využitie vedy a výskumu v sídelnom a regionálnom rozvoji

Vo využití vedy a výskumu v sídelnom a regionálnom rozvoji nastanú zmeny, vzrastú očakávania

ekonomických, politických, verejnoprávnych a ďalších inštitucionalizovaných aktérov. Vyplýva to z celkovej premeny sídelno-regionálnej oblasti. Pre tento zložitý proces je charakteristické rýchlejšie zastarávanie poznatkového fondu a s ním spojených paradigiem. Vynára sa potreba nových poznatkov o novej realite v teoreticko-metodologickej oblasti, ako aj v oblasti spoločenskej praxe a politiky. Verifikujú sa existujúce prognostické scenáre a objavuje sa potreba vytvárania nových vízií a prognóz. Zvyšuje sa tlak na urýchlenie vedeckého poznávania nových tendencií a trendov v sídelnom a regionálnom vývoji. Nedostatočné financovanie základného výskumu brzdí uspokojovanie potreby vedeckých poznatkov v tejto oblasti, a zároveň odzrkadľuje nepochopenie významu vedy a výskumu, ako aj dlhodobý nezáujem štátu oň.

Bude nevyhnutné prelomiť súčasný stav istej izolovanosti vedy a praxe, s malým transferom vedeckých poznatkov k decíznym orgánom a manažmentom sídel a regiónov, ako aj ich neefektívne využívanie v správe a riadení týchto útvarov. Možno očakávať, že sa výraznejšie prejaví vývojová tendencia vychádzajúca z potreby vzájomného prepájania výskumu a praxe v spoločných tímoch pri efektívnom riešení problémov (aktuálnych i možných) v sídelnom a regionálnom vývoji a vytváranie modelov *good governance* (dobrého spravovania územia). Možno predpokladať i podstatne väčšiu aktivitu samotnej vedy a výskumu pri snahe uplatniť získané výsledky v praxi a nárast tendencie aktívnej ponuky vedeckých po-

znatkov, najmä decíznym orgánom a manažmentu v sídlach a regiónoch. Z toho vyplýva potreba vytvoriť predpoklady na takýto transfer. Túto tendenciu bude dopĺňať i opačná stratégia vychádzajúca od decíznych orgánov a manažmentov území a sídel. Ich snahou bude získavať poznatky vedy a zapájať znalostný kapitál do riešenia problémov či rozvoja ich území. Tento trend však bude asi menej významný ako opačný, avšak aj preň bude treba vytvoriť vhodné predpoklady.

Problémová orientácia vedy a výskumu v oblasti regionálneho rozvoja by mala viac reagovať na potreby rozvoja spoločnosti. Prioritou by mali byť regióny, tam sú skoncetrované i problémy sídel. Výskum by sa mal orientovať hlavne na rozvojový potenciál sídel a regiónov, na podmienky ich sociálno-ekonomického rozvoja, na zdroje a charakter regionálnych disparít a špecifická

pozornosť by sa mala venovať problémovým regiónom. Ďalšou významnou výskumnou oblasťou by mal byť ľudský a sociálny kapitál, ale aj malé vidiecke obce, ktoré sú najproblémovjším sídelným typom v SR, ako aj marginálnym územiám spojeným s výskytom chudoby, sociálnej inklúzie a exklúzie. Vo všetkých spomínaných problémových oblastiach by sa mal vytvoriť priestor nielen na krátkodobé projekty riešiace akútne problémy, ale aj na časovo náročnejšie programy prispievajúce k podstatnej zmene existujúceho stavu spoločnosti (i spoločenstiev sídel a regiónov). Zároveň treba zohľadniť potreby, ale aj zaangažovanosť dotknutých cieľových skupín (aplikáciou princípu partnerstva).

V kontexte vývoja je znepokojujúca skutočnosť, že napriek deklaratívnej podpore nekladie súčasný transformačný proces ani jeho smerovanie dostatočný dôraz na rýchly vstup SR do poznatkovo orientovanej spoločnosti. Pretrvávajú preferovanie rýchlych a jednoduchých riešení (často bez poznania širších súvislostí a dôsledkov) i „očarenie“ industriálnou hodnotovou orientáciou. Tá uprednostňuje skôr rozvoj priemyslu a dopravy, ako rozvoj vzdelanosti, ľudského a znalostného kapitálu, informačných sietí, občianskej spoločnosti atď. Možná prolongácia takéhoto variantu rozvoja spoločnosti i jej sociálno-priestorovej situácie je v kontexte perspektívnych rozvojových trendov neudržateľná a komplikujúca budovanie slovenskej informačnej spoločnosti a jej udržateľný rozvoj v sociálnej, ekonomickej, ekologickej, kultúrnej i civilizačnej oblasti.

Návrh priorit výskumu v sídelno-regionálnej oblasti

Prognóza predpokladá zmeny (a narába s nimi) v trendoch sídelno-regionálneho vývoja na Slovensku. Súvisia s priestorovým nárokom formovania poznatko-vo orientovanej spoločnosti, globalizačným procesom, začleňovaním SR do európskeho priestoru, a s tým spojenou novou výskumnou realitou (zmenou poznávacej situácie výskumu i jeho poznávacieho poľa). Vychádzame z podstatných zmien v časopriestorovom usporiadaní ľudských činností v dôsledku využívania informačných a komunikačných technológií, z územných nárokov rozvoja vedomostnej spoločnosti i potrieb rozvoja ľudského, sociálneho i kultúrneho kapitálu. Tieto zmeny vytvárajú referenčný rámec nových časopriestorových teritoriálnych štruktúr umožňujúcich lepšiu organizáciu priestoru, rýchlu výmenu informácií a skúseností, efektívnu deľbu práce, ale aj oslabenie väzieb na priestor. Rozširuje sa však aj teritoriálny rámec sociálneho života, čo bude viesť k celkovým zmenám v spôsobe života, hodnotových orientáciách v oblasti bývania i sídlenia – to všetko bude mať dôsledky na vývojové trendy v sídelno-regionálnej oblasti.

V tomto kontexte sme vymedzili základné východiská výskumu sídelno-regionálneho rozvoja, pričom počítame s veľkou obsahovou rozmanitosťou pôsobiacich procesov. Z týchto výskumných oblastí môže vychádzať celý rad tém, programov a projektov, ktoré rozpracujú problematiku z hľadiska prírodných, technických, humanitných a sociálnych vedných odborov. Priority pre vedu a výskum v prognózovanom období sme vymedzili tak, aby dokázali reagovať na výrazné zmeny v trendoch sídelno-regionálneho rozvoja SR, ale aj riešiť výrazné medzisídelné a medziregionálne disparity a zachytiť všetky priestorové úrovne (lokálnu, regionálnu i makroúroveň). Z nich by sa mali generovať ďalšie výskumné témy, programy a projekty s možnosťou participácie rôznych vedných odborov, ktoré by mali reagovať aj na ťažiskové výskumné problémy v európskom výskumnom priestore.

Ide o nasledujúce priority:

- **Regionálny rozvoj Slovenska v kontexte civilizačných zmien v európskom priestore.** Priorita je zameraná na analýzu vplyvu zmien spoločnosti na procesy sídelno-regionálneho rozvoja, na priestorovo relevantné dôsledky a podmienky ekonomických, sociálnych, kultúrnych a ekologických vývojových procesov, na vývoj a implementáciu novodobých metód usmerňovania priestorového rozvoja, na zhodnotenie celoeurópskej konkurencieschopnosti regiónov SR a rozvoj konkurencieschopnosti znevýhodnených regiónov, na sociálno-priestorovú organizáciu regiónov v kontexte kvality života a udržateľného rozvoja. Prínosom je riešenie regionálnych

problémov SR a vytváranie sídelno-regionálnych podmienok rozvoja informačnej spoločnosti.

- **Perspektívy vývoja sídelnej štruktúry Slovenska z aspektu zvýšenia kvality života.** Priorita je zameraná na možnosti a perspektívy vývoja sídelnej sústavy SR v informačnej spoločnosti, na revitalizáciu ľudského, sociálneho a kultúrneho kapitálu sídelných a regionálnych spoločenstiev, na stratégiu rozvoja vidieckych priestorov SR v kontexte celoeurópskeho vývoja, na regionálnu a lokálnu identitu, na integráciu malých sídel do väčších územných celkov, na malé sídla v rurálnych oblastiach z hľadiska zachovania ich hodnôt, na procesy reurbanizácie, suburbanizácie a regionalizácie. Prínosom je posilňovanie sociálno-ekonomickej udržateľnosti sídelno-regionálneho rozvoja a skvalitňovanie priestorových podmienok života ľudí.

- **Zmeny v časopriestorových štruktúrach Slovenska v rámci európskeho priestoru.** Priorita je zameraná na analýzu novej situácie sídelného a regionálneho rozvoja SR v rámci európskeho priestoru, na regionálne disparity a ich trendy v národnom i európskom priestore, na zvyšovanie inovačnej kapacity regiónov – rozvoj ich sociálno-ekonomickej stability a investičnej atraktívnosti, vplyv štrukturálnej politiky EÚ na sídelno-regionálny rozvoj SR, na regionálny rozvoj SR v kontexte nadnárodných časopriestorových štruktúr a priestorovú kohéziu, na vzťahy endogénneho a exogénneho vývoja regionalizácie. Prínosom je poskytnutie znalostného fondu pre priestorové plánovanie a sociálno-ekonomický rozvoj sídel a regiónov.

V takto vymedzených oblastiach výskumu je vzájomne prepojená problematika rozvoja sídel ako predpoklad rozvoja regiónov. Kontext civilizačných zmien sa viaže s procesmi rozvoja informačnej spoločnosti a hodnotovými kritériami udržateľného rozvoja sídel a regiónov zabezpečujúcich kvalitu života ich obyvateľov. Európsky priestor sa vníma ako rozšírenie priestoru a podmienok sídelného a regionálneho rozvoja Slovenska. Vo všetkých troch vymedzených prioritách sa predpokladajú vecné riešenia v základnom i aplikovanom výskume. Výskumný potenciál základného výskumu je dobrý, treba ho však personálne, inštitucionálne i zdrojovo posilniť a rozšíriť zapájanie do medzinárodnej spolupráce.

Podmienky na zabezpečenie výskumných priorit

Efektívne prejavy zámerov navrhovaných výskumných smerov v rozvoji spoločnosti a jej sociálno-priestorovej situácii možno dosiahnuť len kooperáciou ekonomiky, vedy, vzdelávania a koordinovanou politikou

na rôznych úrovniach. V tomto kontexte bude potrebné, aby mal regionálny a sídelný vývoj nielen reálne nástroje a podmienky rozvoja, ale aj vedecké poznávanie a predikciu (regionálnu vedu). Vývoj tohto výskumného smerovania možno v prognózovanom období odhadovať pomerne nejednoznačne, pretože bude závisieť od vývoja v našich podmienkach (politických, ekonomických, inštitucionálnych a pod.), ako aj od vývoja európskeho výskumného priestoru.

Slovensko dostáva historickú šancu, aby sa zbavilo symptómov zaostávania v novovekom období modernizácie. V tomto rozvoji prípadne vede a technológiám naozaj historická úloha a veda sa jej musí prispôbiť nielen vo výskume a vývoji, ale väčšou mierou ako doteraz aj vo vzdelávaní (prostredníctvom rýchleho sprístupnenia vedeckých poznatkov vysokým školám a odbornej verejnosti prostredníctvom internetu či iných multimediálnych nosičov).

V rámci vytvárania podmienok na rozvoj vedy a výskumu bude treba preferovať integrovanie vedeckého poznávania sídelno-regionálneho vývoja SR do medzinárodných interdisciplinárnych programov. Druhou významnou tendenciou bude vytvárať interdisciplinárne a multidisciplinárne národné programy, ktoré dokážu uchopiť túto problematiku do relevantného referenčného rámca, takto ju analyzovať a priniesť i komplexnejšie možnosti jej riešenia. Bude to však vyžadovať podstatné urýchlenie transformácie vedeckovýskumnej oblasti, ako aj jej financovania a vytvorenia zodpovedajúcich mechanizmov na zlepšenie koordinácie výskumných aktivít, aj na posilnenie komplexnosti poznania. Podporovať multidisciplinárne a multidimenzionálne projekty znamená tiež vytvoriť adekvátne mechanizmy na ich finančné i materiálne zabezpečenie.

Pri vytváraní predpokladov s dosahmi na sídelno-regionálny rozvoj považujeme o. i. za žiaduce:

- *Zvýšiť efektívnosť a adresnosť využívania vedy a výskumu v sídelno-regionálnom rozvoji* na rôznych priestorových úrovniach i pre rôzne subjekty (decízne orgány a manažment sídel, sociálne a hospodárske subjekty atď.). Vytvárať vhodné (infraštruktúrne, personálne, finančné a pod.) podmienky na zachytenie zvyšujúceho sa tlaku na urýchlenie vedeckého poznávania nových tendencií a trendov v sídelnom a regionálnom rozvoji.
- *Položiť väčší dôraz na rozvoj ľudského potenciálu*, ktorý sa dostáva do pozície kľúčového faktora rozvoja spoločnosti. V tomto kontexte vzrastie význam výskumných a vzdelávacích inštitúcií v sídelnom a regionálnom rozvoji. Treba vytvoriť vzdelávací systém v priamej väzbe na regionálne diferencované potreby trhu práce, s osobitným zreteľom na riziká potrieb trhu práce a regionálnej diferencovanosti slovenskej spoločnosti.

- *Zvyšovať inovačnú kapacitu regiónov*, ktorá sa v transformačnom období výrazne zredukovala. Zlepšovať dostupnosť regiónov s cieľom zlepšiť nielen ich lokalizačné podmienky, ale tvoriť aj ich „hardvérové“ a „softvérové“ infraštruktúrne vybavenie.
- *Orientovať sídelno-regionálny rozvoj v intenciách koncepcie (trvalej) udržateľnosti*. Redukovať nebezpečenstvo zakonzervovania výrazných regionálnych disparít v úrovni vzdelania, ekonomických a sociálnych podmienok a trvalo zníženej konkurencieschopnosti ekonomicky zaostalých regiónov s dôsledkom trvalého úniku vzdelanej mladej generácie z týchto oblastí, a tým aj skomplikovanie sociálno-ekonomického rozvoja týchto území.

Zabezpečenie týchto potrieb bude vyžadovať *aplikáciu systémových opatrení v rozvoji regionálnej vedy a výskumu*. Bolo by vhodné vytvoriť národné centrum excelencie na výskum regionálneho rozvoja a tiež vybudovať regionálnu vedu (regionalistiku) – disciplínu syntetizujúcu viacero spoločenských, prírodných i technických vied orientovaných na problematiku regionálneho rozvoja. Bude treba budovať aj databázu poznatkov (s využívaním v regionálnej politike, strategickom plánovaní, politickom rozhodovaní a pod.), ako aj mechanizmy, ktoré by odstraňovali nesúlad medzi stavom vedeckého poznania a jeho praktickým využívaním. Tieto požiadavky budú súvisieť aj s nárokmi na *zvýšenie kvality manažmentu vedy a výskumu*.

Zrejma je aj *potreba permanentného monitorovania a vedeckej analýzy stavu regionálneho vývoja*. Vznik formalizovaných štruktúr funkčných regiónov podmieňuje vytvorenie kritérií na ich konštituovanie. Slovensko zatiaľ nemá (legislatívne ani výskumne) vytvorenú klasifikáciu funkčných regiónov, čo je veľkým hendikepom z hľadiska efektívneho využívania štrukturálnych fondov EÚ, kde sú vymedzené nástroje na podporu rozvoja špecifických funkčných regiónov v záujme zachovania ich rôznorodosti a primeranej kvality života ich obyvateľov.

Problematika sa riešila v rámci štátneho programu Prognoza rozvoja a využívania vedy a techniky štátneho na Slovensku do roku 2015. Riešiteľský multidisciplinárny tím, ktorý vypracoval prognózu sídelného a regionálneho rozvoja viedol Dr. Peter Gajdoš a tvorili ho doc. Ján Pašiak, prof. Maroš Finka, doc. Vladimír Ira, Mgr. Lubomír Faltán, PhDr. Stanislav Buchta a Ing. arch. Peter Rusnák. Riešiteľským pracoviskom bol Sociologický ústav SAV.

PhDr. Peter Gajdoš, PhD., Sociologický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, peter.gajdos@savba.sk